

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Received: 02.09.2023

Kabul / Accepted: 25.09.2023

Araştırma Makalesi / Research Article

DOI: 10.55666/folklor.1354470

ORTA ÇAĞ İNGİLTERE’SİNDEKİ TARİHÇİLERİN ESERLERİNDE ANLATILAN DOĞAÜSTÜ HİKÂYELER VE PERİ MASALLARI

Gülner ÖZER*

Öz

Orta Çağ folkloru oldukça çeşitlidir. Yemekleri, şifa yöntemleri, inançları, masalları ve hikâyeleri ile ilgili birçok kaynak bulunmaktadır. Orta Çağ’ın başlarından itibaren kanunlarda ve metinlerde, perilerden korunma yolları, canavarların tasvirleri, hasatların korunması, uğursuzluklarla mücadele etmek gibi durumlar için birçok ritüele yer verilir. Bu nedenle tarihçilerin bazıları eserlerini kronik tarzda kaleme alırken bazıları da dönemlerini anlatırken doğaüstü hikâyelere, peri masallarına ve alametlere başvurmuştur. Dolayısıyla bu eserler, anlatıcının döneminde yaşayan krallara ve onların diğer ülkelerle olan ilişkilerine, savaflara, doğal afetler gibi yaşanan olaylara olduğu gibi mucizevi olaylara, alametlere ve doğaüstü vakalara da değindiği için daha özeldir. Farklı tekniklerle de olsa her biri yaşadıkları dönemin gerçeklerini anlatmayı amaçlamaktadır. Canterburyli Gervase’in kroniklerin amacını gerçeği anlatmak görmesi gibi. Bu açıdan bakıldığında tarih yazarları insanların inandığı doğaüstü olaylara da yer vererek bir nevi dönemin her anlamda gerçeğine eserlerinde yer vermişlerdir. Bu doğaüstü olayların baş kahramanları olan devler, periler, şeytanlar ve cinler, cadılar, hayaletler aynı zamanda masalların ve doğaüstü hikâyelerinde baş kahramanlarıdır. Bir halkı tanımanın en iyi aracı masallar ve hikâyelerdir çünkü doğaüstü kimliklerinin arkasında şövalyelerin, kralların, köylülerin, kadınların, erkeklerin toplum içerisindeki rolleri, dini ve ahlaki değerlerin kutsallığı vardır. Hikâyeler ve masallar temelinde bir inancı ve halk gerçeğini barındırdıkları için kroniklere ve tarihi eserlere benzetilebilir. Norman Fethinden sonra geçmişi, gelenekleri yeni oluşan Anglo-Norman bakış açısı ile harmanlayan İngiliz tarihçiler, 12.yüzyılda özellikle daha aktiftir. 12.yüzyıl tarihçileri eserlerindeki doğaüstü hikâyeler ve peri masalları ile anlatılarını zenginleştirerek ders vermeyi amaçladıkları gibi toplumun inanışlarına da geniş bir açıdan bakmamızı sağlar. Bu çalışmanın amacı; Orta Çağ İngiltere’si ile ilgili özellikle siyasi tarihiyle ilgili konularda eserlerine başvurduğumuz 12.yüzyıl İngiliz tarihçilerinin bu eserlerinin sadece siyasi tarih değil toplumun her türden inanışlarını da öğrenmek için referans olabileceklerini göstermektir. Daha çok tarafsızlığı ile bildiğimiz Coggeshalli Ralph’ın kroniği *Chronicon Anglicanum*, hicivleriyle ünlü Walter Map’in *De Nugis Curialium*’u, İngiltere Tarihi’ni anlatan en önemli eserlerinden biri olan *Historia rerum Anglicarum*’un yazarı Newburghlu William, İngiliz sosyal tarihi *Historia Ecclesiastica*’nın yazarı Orderic Vitalis, İngiltere krallarının tarihini anlatan Malmesburyli William’in eseri *Gesta Regum Anglorum* bizlere tarlalarda bulunan yeşil çocukları, denizden çıkarılan vahşi insanları, hayaletleri, ölümlü erkeklerle evlenen peri kadınları ve vampirleri merkez alan doğaüstü hikâyeler ve peri masallarını anlatır. Bu çalışmada, bu doğaüstü hikâyeler ve peri masallarını ve bunların bazılarında da tarihi gerçekliğe dayandırılan olayları anlatacağız.

Anahtar Kelimeler: Orta Çağ, İngiltere, Walter Map, Newburghlu William, Peri Masalları

* Dr., Tokat/ Türkiye. gulfursen17@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6076-6994.

SUPERNATURAL STORIES AND FAIRY TALES TOLD IN THE WORKS OF HISTORIANS IN MEDIEVAL ENGLAND

Abstract

Medieval folklore is quite diverse. There are many sources about their food, healing methods, beliefs, tales and stories. Since the beginning of the Middle Ages, many rituals have been included in laws and texts for ways of protection from fairies, depictions of monsters, protection of harvests, and fighting bad luck. For this reason, while some of the historians wrote their works in the chronicle style, some of them applied to supernatural stories, fairy tales and omens while describing their periods. Therefore, these works are more special as they refer to the kings who lived in the narrator's time and their relations with other countries, wars, events such as natural disasters, as well as miraculous events, omens and supernatural events. Albeit with different techniques, each of them aims to tell the realities of the period in which they live. Just as Gervase of Canterbury saw the purpose of the chronicles as telling the truth. From this point of view, history writers included the supernatural events that people believed in, and included the reality of the period in every sense in their works. The protagonists of these supernatural events, such as giants, fairies, demons and jinn, witches, ghosts, are also the protagonists of fairytales and supernatural stories. The best means of getting to know people are tales and stories, because behind their supernatural identity are the roles of knights, kings, peasants, women, men in society, and the sanctity of religious and moral values. Stories and fairy tales can be compared to chronicles and historical artifacts, as they contain a belief and folk truth at their core. British historians, who blended the past and traditions with the newly formed Anglo-Norman perspective after the Norman Conquest, were particularly active in the 12th century. By enriching the narratives of 12th century historians with the supernatural stories and fairy tales in their works, they aim to teach and enable us to look at the beliefs of the society from a broader perspective. The aim of this study; It is to show that the works of the 12th century English historians, whose works we refer to, especially on the subjects related to the political history of Medieval England, can be a reference for learning not only the political history but also all kinds of beliefs of the society. *Chronicon Anglicanum* of Ralph of Coggeshall, whom we know mostly for his impartiality, *De Nugis Curialium* by Walter Map, famous for his satires, *Historia rerum Anglicarum*, one of the most important works of British History, William of Newburgh, British social history *Historia Ecclesiastica* author of Orderic Vitalis, told the history of the kings of England, the *Gesta Regum Anglorum*, the work of William of Malmesbury, tells us supernatural tales and fairy tales centered on green children in the fields, wild people pulled from the sea, ghosts, fairy women who marry mortal men, and vampires. In this study, we will describe these supernatural stories and fairy tales, and in some of them events that are based on historical reality

Keywords: Medieval, England, Walter Map, William of Newburgh, Fairy Tales

Giriş

*Sadece gerekleri anlatacağıma yemin ederim,
Benim için gerçek olanları...*

12. yüzyıl tarihçileri farklı tekniklerle de olsa dönemlerinde yaşanan olayları merkez alarak eserlerini icra etmişlerdir. Kimi kronik tarzında yazmayı tercih ederken kimi de Walter Map gibi daha öykücü tarzda doğauşt olaylara da bolca yer vererek dönemlerini anlatmıştır. Aslında özünde hepsinin amacı bir kroniğin amacıyla aynıdır yani Canterburyli Gervase'in ifadesiyle gerçeği anlatmaktır. Bu eserler içerisinde atfedilen kişinin döneminde yaşayan krallar, diğer ülkelerle ilişkiler, savaşlar, doğal afetler gibi yaşanan olaylar olduğu gibi mucizevi olaylara, alametlere ve doğauşt vakalara da bolca değinir (1879: 87). Bu durum kroniklerin ve tarih eserlerinin amacını sorgulamamıza neden olabilir sonuçta bu eserlerin amacı gerçeği sunmaktır. Öyleyse doğauşt vakalar, mucizevi olaylar neden anlatılır? Cevabı basittir aslında kulaktan kulağa yayıldığı, insanlar inandığı ve yaşanan dönemde etkisi olduğu için bu olaylara da yer verir bir tarihi.

Orta ağ'ın başlarından itibaren kanunlarda ve metinlerde, perilerden korunma yolları, çocukları yiyen canavarların tasvirleri, vaftizin önemi, hasatların korunması, uğursuzluklarla mücadele etmek gibi durumlar için birçok ritüele yer verilir. Özellikle kadınların bir araya gelerek birbirlerine anlattıkları batıl inançların çeşitlenerek ve çoğalarak yaygınlaşmasından dolayı, Orta ağ tarih eserlerinde ve kroniklerde peri masalları, alametler ve doğauşt olayların anlatıldığı hikâyeler daha fazla yer bulmuştur (Watkins, 2004:140).

Bu çalışmada bizim yer vereceğimiz peri masalları ve doğauşt hikâyeler ise 12.yüzyıl tarihçilerinin eserlerinde yer verdikleridir. Bu masallar ve hikâyelerde; yeşil çocuklar, denizden çıkarılan vahşi insanlar, köylülere musallat olan görünmez ruhlar, ölümlü erkeklerle evlenen peri kadınlar, vampirler vb. doğauşt varlıklar anlatılır. Coggeshalllı Ralph, Walter Map, Newburghlu William, Orderic Vitalis, Malmesburyli William'ın eserlerindeki masallar ve doğauşt hikâyeler ile perilere, vampirlere ve hayaletlere inanişı, bazılarının tarihi bir gerçeğe dayandırılmasını anlatacağız.

Halkın karakter yapısını ve değerlerini anlamak için en kıymetli örnekler masallarda ve hikâyelerde gizlidir (Yılmaz ve elepi, 2023: 117). Zamanın ve toplumun gerçeklerini, doğauşt varlıklarla süsleyerek, iyinin ve kötünün farkını temsiller ile anlatarak, dini ve ahlaki değerlere yer vererek anlatan masallar ve hikâyeler aslında biraz tarih eserlerine benzer. Özünde ikisi de farklı yollarla da olsa gerçeği anlatır.

Hepimizin bildiği uluslararası yaygınlığı inkr edilemez olan halk masalları koleksiyonu Grimm'lere aittir. İngiltere merkezinde bu koleksiyonla başa edebilecek bir koleksiyon yoktur. Ancak on dokuzuncu yüzyılın sonlarında E.S. Hartland'ın ve Joseph Jacobs'un İngiliz peri masallarına yer verdikleri derlemeler sayesinde bunlara toplu bir şekilde ulaşabiliyoruz. Ancak Orta ağ'da masallar tanımlanabilir bir tür olarak toplanmamıştır (Blamires, 1992: 97, 98). Hartland'ın ve Frazer'in masallar ve doğauşt hikâyeler için yorumları bütün bu dediklerimizi özetler niteliktedir:

“ocuklar her zaman İncil'den hikâyeler ve elfler, goblinler, hayaletler ve mezarlık mumları hakkındaki efsaneler ile yetiştirildi. Bunun gibi gerçekler (hepsine eşit derecede gerçek olarak bakılıyordu) hayal gücümüzü geliştirdi ve böylece bizim için eski dünya dşncesinin birçok değerli parçasını korudu (Hartland,1968: xx)”.

“Masallar, ilkel zihne göründüğü şekliyle dünyanın sadık bir yansımasıdır; bizlere ne kadar saçma gelse de onlarda yaygın olarak ortaya çıkan herhangi bir fikrin bir zamanlar sıradan bir inanç maddesi olduğundan emin olabiliriz (Frazer, 1890: 298)”

Orta ağ'da en bilinen doğauşt hikâyeler hayaletleri içerir. Byland Manastır'ına ait bir el yazmasında yer alan on iki hayalet hikâyesi bunlar içerisinde en bilinenlerdir. II. Richard döneminde geçen olaylar oldukları rivayet edilir. Hayalet hikâyesi olmalarına rağmen korkutucu olmaktan ziyade insanları uyardık için anlatılan hikâyelerdir bunlar. On iki hikâyede anlatılan durum daha çok Kilise'ye karşı suç işleyen kişilerin başına gelenlerdir. Ruhban sınıfının konumu, bu hikâyelerin her birinde hayaletin günah çıkarmak için dın adamlarına bağımlı olması gerçeğiyle daha da güçlendirilmiştir (James, 1922:414; Adams, 2007:29).

Bu durum Orta ağ'a ait diğer doğauşt hikâyeler içinde geçerlidir. Özellikle Orta ağ hayalet hikyelerinin çoğu, ilk etapta kan dondurmak veya heyecanla eğlendirmek için tasarlanmamıştı. Orta

Çağ'da, dinsel inancın sorgulanmadığı dönemde, doğaüstü hikâyelerin örnek teşkil etmek ve dinleyicilerinden merak uyandıran bir tepki görmek gibi bir amacı vardı (Joynes, 2006: xii).

1. Coggleshalli Ralph'in Chronicon Anglicanum adlı Eserinde Anlatılan Doğaüstü Hikâyeler ve Peri Masalları

1.1. Denizden Çıkarılan Vahşi Adam

Denizden çıkarılan vahşi adam hikâyesi II. Henry zamanında yaşandığı rivayet edilen bir olayı anlatır. Deniz kızı masallarıyla benzerliklerine rağmen özünde farklılıklar vardır:

“Kral II. Henry zamanında, Bartholomew de Glanvill, Orford kalesinin kale muhafızıyken, denizde balık tutan bazı balıkçılar ağlarında vahşi bir adam yakaladılar. Bunun üzerine Orford kale muhafızı hayretler içinde kaldı. Vahşi adam tamamen çıplaktı ve tüm uzuvları bir insanınki gibi şekilli idi. Kılıydı ve sakalı uzun ve gür idi. Göğüs çevresi çok sert ve tüylüydü. Kale muhafızı onu gece gündüz gözetim altına aldı ve denize dönmesine izin vermedi. Kendisine getirilen her şeyi iştahla yedi. Balığı pişmiş yerine çiğ olarak yer, çiğ balıkları tüm nemi çıkana kadar elinde sıkar ve sonra yedi. Ayaklarından asılıyken ve işkence görürken bile konuşmak istemiyordu, daha doğrusu konuşacak gücü yoktu. Kiliseye götürülürken, hiçbir inanç ya da saygı belirtisi göstermedi ve kutsal bir şey gördüğünde diz çökmedi ya da başını eğmedi. Her zaman gün batımında yatağını arar ve gün doğana kadar orada yatardı. Sonunda vahşi adamı limana geri götürdüler. Çevresine üç sıra çok güçlü ağlar yerleştirdiler ve sonra denize geri dönmesine izin verdiler. Ama hızla açık suyu aradı ve ağların altına daldı, deniz kıyısındaki seyirciler bakarken diğer tarafta denizin derinliklerinden çıktı. Sık sık aşağı dalar ve kısa bir süre sonra, sanki ağlarından kaçtığı için seyircilerle alay edercesine yeniden ortaya çıkardı. Bir süre denizde oynadıktan ve iyileşme umudunu yitirdikten sonra kendi isteğiyle tekrar kıyıya döndü ve iki ay onlarla kaldı. Ancak kısa bir süre sonra, onu koruyanların ihmali nedeniyle vahşi adam gizlice denize geri kaçtı ve bir daha hiç görülmedi. Bunun bir tür ölümlü adam mı, yoksa boğulan bir adamın vücudundaki kötü bir ruh mu, yoksa insan kılığına girmiş bir balık mı olduğunu söylemek kolay değil... (Ralph of Coggeshall, 1875: 117-118)”

1166 yılında Richard de Lucy tarafından Bartholomew de Glanville'nin kalenin muhafızlığına atanmasından dolayı anlatılan bu olayın 1166 ile 1180 yılları arasında gerçekleşmiş olabileceği rivayet edilir. Ancak dönem Pipe Rollslarını inceleyen araştırmacılar tuhaf bir hayvanın varlığına dair bir bilgiye ulaşamamışlardır. Lakin Orford'da yakalanan ve Kral'a gönderilmesi için 9 şilin harcanan devasa bir balıktan söz edilmesi bu masalın muhtemelen kaynağı olarak görülmesine neden olmuştur (Redstone, 1908: 53). Kaynaklar bu olayın doğruluğunu teyit edemese de Ralph'in sonunda yapmış olduğu 3 tahmin halkın bu varlığın insan olmama ihtimaline ciddi olarak inanmaya hazır olduklarını gösteriyor.

1.2. Topraktan Çıkan Çocuklar

İki farklı tarihçi tarafından anlatılan versiyonlarını bildiğimiz bu hikâye tahmini olarak Kral Stephen veya II. Henry dönemlerinde yaşandığı rivayet edilen bir efsaneye dönüşmüştür. İki küçük çocuğun farklı bir ten rengiyle ve başka bir dünyadan gelmiş gibi olan hallerini anlatan hikâye bugünde canlılığını koruyarak Woolpit köyü için bir mirasa dönüşmüştür. Hem burada yer verdiğimiz Ralph'in anlatısı hem de Newburghlu William'ın anlatısı bu olayın nasıl olduğuna dair bir açıklamaya yer vermez. Ancak dönemi çalışan tarihçilerin ve halkbilimcilerin çalışmaları sayesinde bu hikâyeye farklı noktalardan bakabiliyoruz:

“Suffolk Woolpit'te bir öncekinden farklı olmayan başka bir harika olay daha oldu. O yerin sakinleri tarafından, kasabanın sınırındaki bir çukurun kenarına yakın bir yerde kız kardeşi ile birlikte bir erkek çocuk bulundu. Vücutlarının şekli diğer insanlara benzer bir şekle sahipti ancak derilerinin rengi dünyamızdaki tüm ölümlülerden farklıydı çünkü derileri yeşil renkliydi. Konuşmalarını kimse anlayamıyordu; bu nedenle, Wikes'ta bir şövalye olan Lord Richard de Calne'nin evine şaşkın bir kalabalığın önüne getirildiler ve burada teselli edilemez bir şekilde ağladılar. Önerilerine eklemek ve diğer yiyecekler konulmuştu ama onlar, sürekli olarak büyük açlık sancısıyla işkence görmelerine rağmen, kendilerine verilen yemekleri yemeyi reddettiler. Kız daha sonra bunun, tüm bu tür yiyeceklerin yenemeyeceklerine inandıkları için olduğunu itiraf etti. Sonunda, yeni hasat edilmiş fasulyeler sapsarıyla birlikte eve taşındığında, çocuklar büyük bir şevkle fasulyelerin bir kısmının onlara verilebilmesi için onları işaret ettiler. Kendilerine verilen fasulyeleri uzun süre başka hiçbir yiyeceğe dokunmadan büyük bir keyifle yediler. Oğlan aslında her zaman biraz yorgunluktan bunalmış gibi görünüyordu ve kısa bir

süre sonra öldü. Sağlığının devam etmesinin keyfini çıkaran ve her yiyeceğe alışan kız, zaman içinde pırasa yeşili rengini tamamen kaybetti ve tüm vücudu ten rengi görünümünü yavaş yavaş kazandı. Kutsal vaftiz banyosunda yeniden doğduktan sonra, uzun yıllar adı geçen şövalyenin hizmetinde oyalandı ve aşırı küstah ve terbiyesiz biri olarak göze çarpıyordu. Sık sık memleketinin insanları sorulduğunda, oradaki her şeyin ve herkesin yeşile boyandığını söylerdi ve güneşi göremediklerini ancak yine de gün batımından sonra oluşan bir tür parlaklığın tadını çıkardıklarını anlatırdı. Ayrıca ağabeyiyle birlikte bu topraklara nasıl geldiği sorulduğunda, ikisinin sürüleri takip ederken buldukları bir mağara yüzünden olduğunu söyledi. Yaklaştıklarında bazı anların hoş sesini duydular ve seslerinin tatlılığına kapılarak, mağaranın çıkışına gelene kadar epeyce dolaşarak ilerlediler. Orada ortaya çıktılar, güneşin aşırı parlaklığı ve havanın alışılmadık sıcaklığı karşısında çok olmuş ve korkmuşlardı ve uzun bir süre orada, mağaranın ağzının ötesinde yattılar. Ve gelişlerinin verdiği rahatsızlıktan korkmalarına rağmen, mağaranın girişini aramak için ayrılmaya istekliydiler. Ancak kasaba halkı tarafından yakalanana kadar onu tekrar bulamadılar (Ralph of Coggeshall, 1875: 118-120).”

Bu olay daha öncede belirttiğimiz gibi Newburghlu William’ın eserinde de yer alır ve bazı detaylar hariç aynıdır. Ancak kıyaslama yapıldığında Ralph, bunu bizzat kızın efendisinden duydunu rivayet eder ve yaşadığı bölgede Woolpit’e yakındır. William ise başka kişilerin kendisine anlatmasıyla bu olaydan haberdar olmuştur. Masalın içerisindeki ögelere baktığımızda yeşil rengi doğa, bahar, canlanma ile ilişkilendirilse de Orta ağ’da aşk ve şehvetin rengi olarak görülürdü. Baharı ve doğanın canlılığını temsil ettiği gibi paradoksal olarak kötülüğü ve ölümü de sembolize ettiği de düşünülür. Bunun nedeni Orta ağ İngiltere’inde şeytanın insanları aldatmak için yeşil cüppe giymeyi sevdiğine yönelik olan yaygın inanıştır. Yeşilin insan gözüne hoş görünmesi şeytan için bir aldatmaca silahıydı. Onu yeşil cüppe içinde tanıyamayan insanları tuzağına dşrebiliyordu (Madej, 2020:123).

Michal Madej’in bu masal ile ilgili yorumu kroniklerde yer alan masallara daha tarihi bir açıdan bakmamızı ve irdelememizi sağlıyor. Madej’e göre bu masal bir asilime olma yansımasıdır. Çocukların yeşil tonlarını kaybetmelerini, Woolpit köylülerinin dilini renmelerini, yemek alışkanlıklarını değiştirmelerini Anglosakson’dan İngiliz topluluğuna bir geçişin yansımaları olarak yorumlamıştır (2020:128).

Çocukların görünümü ve farklılığı konusunda farklı açıklamalar yapılmıştır. Kimi kansız oldukları için veya yetersiz beslenmeden dolayı ten renklerinin farklı olduğunu kimiye zorluklardan kaçan Flamlardan olduklarını iddia etmiştir (Larrington, 2023:144). Halkbilimcilere göreyse bu çocuklar masallardan aşına olduğumuz gibi peridirler. John Clark’ın ifadesine göre gökbilimci Lunan ise bu çocukların uzaylı olduğunu iddia eder (Clark, 2006:217,218).

1.3. alınan ocuk

Kral Richard zamanında yaşandığı rivayet edilen bu olay perilerin insanların çocuklarını değiştirmelerini konu alan hikâyelerden biridir:

“Kral Richard zamanında, Suffolk Dagworth’ta, Lord Osberni de Bradewell’in evinde, uzun bir süre, askerin ailesiyle konuşan bir fantastik ruh ortaya ıktı. Bu ruh küçük bir çocuğun sesini taklit ediyordu ve kendisine Malekin diyordu. Annesinin komşu bir evde erkek kardeşiyle kaldığını iddia etti. Ancak insanlarla konuştuğu için kendisini sık sık azarladıklarını söyledi. Garip ve gln davranıp konuşuyordu ama insanların gizli eylemlerini görebiliyordu. Önceleri askerin karısı ve bütün ailesi onun konuşmalarından çok korkmuştu fakat daha sonra gln davranışlarına alıştılar ve kendilerinden emin ve samimi bir şekilde onunla konuştular ve ona birçok şey sordular. Papazla Kutsal Yazılar hakkında Latince, ailenin geri kalanıyla İngilizce konuşuyordu. Duyulabiliyor ve hissedilebiliyordu, ama hiç görülmüyordu, sadece bir kez dolaptan çok küçük bir ocuk kılığında bir kız tarafından görülmesi dışında. Kız, kendisine dokunmayacağına ve onu tutmayacağına dair Rab adına yemin edene kadar, onun isteğini hiçbir şekilde kabul etmemişti. Malekin, bir insan çocuğu olarak doğduğunu ancak annesi onu Lavenham yakınlarındaki tarlalarda uyurken bıraktığında ‘başkaları’ tarafından alındığını bildirdi. Yedi yıl birlikte kalmak zorunda olduğu ‘başkalarıyla’ artık paralel bir toplumda yaşıyordu. Giydiğinde onu görünmez yapan sihirli bir şapkası vardı. Hizmetilerden sık sık yiyecek ve içecek talep ediyordu (Ralph of Coggeshall, 1875: 120-121).”

Malekin’in hikâyesi, peri değiştirme temasının erken bir kanıtı kabul edilebilir. Ancak burada değiştirilen değil Malekin alınan bir çocuktur (Young, 2023:291).

Coggeshalli Ralph'ın eseri *Chronicon*, Dördüncü Haçlı Seferi hazırlıklarını işledikten sonra kronolojik ilerlemeyi durdurur ve altı tarihsiz bölüm içerir. Bu bölümlerin ilk dördünde yukarıda belirttiğimiz masallar ve hikâyeler anlatılır, son iki kısımda ise sapkınlık ile ilgili bölümler vardır. Vakanüvisin bu anlatılara yer verme nedeni birçok yorumcu tarafından tarihi olaylara hayal gücünün katkısı ile derin bir anlam yüklemektir. Anlatıların hepsi fark edildiği üzere insan bedeni ile ilişkilidir. Lakin bu bedenlerin hepsi kusurludur. İlki; balık görünümlü bir insandır ve anlatıda açıkça dini ve yüce makamlara saygısız olarak tarif edilir. İkinci masalda yeşil tenli garip çocuklar vardır. Kız çocuğu ne kadar vaftiz edilmiş olsa da küstah karakteri onunla kalmıştır. Burada yer vermediğimiz üçüncü masal ise devlerle ilgilidir. Kral Richard zamanında ülkenin farklı bölgelerinde bir devin vücudundan parçalar bulunması anlatılır. Dördüncüde ise yine şeytani varlıkların etkisi ile kaçırılıp yedi yıl boyunca bir ruha çevrilen bir çocuk vardır. Aile üyeleri ile konuşmalarından farklı olarak papaz ile kutsal yazılar üzerine Latince konuşması ve bilgili olması da dikkat çeker. Freeman, bu masalları parçalanma tehdidi altında olan Hristiyan topluluğu için bir metafor olarak görür (2000:128).

2. Walter Map'ın De Nugis Curialium Adlı Eserinde Anlatılan Doğaüstü Hikâyeler ve Peri Masalları

2.1. Göldeki Kadın

Walter Map, Galler'den bir peri kadın hikâyesi ile Orta Çağ'daki peri inancı hakkında bizlere güzel bir örnek verir:

“Galliler bize mucize değil ama olağanüstü bir şey anlattı. Söylenenlere göre Gwestinioglu Gwestin (Wastinus Wastiniauc) Llangorse Gölü yakınında üç parlak ay ışığı gecesinde yulaf tarlalarında dans eden bir kadın grubunu izlemiş. Onları gölün sularına batana kadar takip etmiş ve dördüncü gece bu bakirelerden birini kaçırmış. Bunu nasıl yaptığı sorulduğunda kadınların suyun altındaki mırıldanmalarını duyduğunu ve bu seslerde ‘Eğer böyle yapsaydı birimizi yakalayacaktı’ dediklerini duyduğunu söylemiş. Böylece kendisine teslim olan ve onunla evlenen bakireyi nasıl yakalayacağını onların dudaklarından öğrenmiş olmuş. Kocasına ilk sözleri şuymuş: “Llyfni'nin ötesine koşma hevesin içinde dizginlerinle bana vuracağın o güne kadar sana tam bir itaat ve bağlılıkla seve seve hizmet edeceğim.” Kadının bu sözleri gerçekleşti. Birçok çocukları olduktan sonra adam dizginleriyle ona vurdu. Adam geri döndüğünde karısını tüm çocuklarıyla birlikte kaçmaya çalışırken gördü. Peşlerinden giden adam, Trinio Faglog(Triunein Nagelauc) isimli oğlunu güçlükle yakaladı (Walter Map,1924:91-92;Bartrum, 1993:366).

Bu oğul yüce ruhlu olduğu için, kendi dar mülkünün sınırlarını aştı. Daha sonra derebeyi olarak Deheubarth Kralı'nı, yani Kuzey Galler'i seçti. Orada uzun süre kaldıktan sonra, yemek masasında oturduğu yerden, maiyetinin büyüklüğünü, gücünü ve takdire şayan silah teçhizatını gören efendisinin kibirli bir tavırla; “Göğün altında, kolaylıkla ganimet alıp savaşmadan geri dönemeyeceğim hiçbir krallık yok çünkü bana ve güçlü adamlarıma kim karşı koyabilir? Gerçekten kim kolayca gözümüzün önünden kaçabilir ki?” sözlerine tahammül edemedi. Triunein, bu sözleri duyunca ve yurttaşlarının değerini ve değersizliğini tartarak şunları söyledi: “Kralım, Majestelerine hanel getirmeksizin, kralımız Breauc hem kendi yiğitliği hem de adamlarının yiğitliğiyle öyle üstündür ki sabahın erken saatlerinde dağların doruklarının bulutsuz ve vadideki nehirlerin sisli olduğu o günde ne sen ne de başka bir kral ondan zorla ganimet alamazsın.”

Kral, bu cüretkâr sözler üzerine öfkeyle onun bağlanmasını ve hapse atılmasını emretti. Bunun üzerine kralın Triunein'i çok seven torunu Madoc, şöyle dedi: “Lordum, gerçekten de adil ününüze zarar vermeden, yalancı olduğu kanıtlanmadan önce şaka olarak bile olsa bu adamı bağlayamaz veya ona kötü davranamazsınız. Nehrin üzerinde sislerin dolaştığını ve dağların tepelerinde bulut bulunmadığını söylediğinde, bunlar havanın açık olduğunun işaretleridir; bu kadar açık bir günde kimsenin o topraklardan ganimet alıp götürmeye gücünün yetmeyeceğini belirtmek istemiştir. Bu övünmenin doğru olup olmadığını test edelim ve açık bir gün geldiğinde, bu Triunein'i liderimiz yapalım çünkü o ülkeye girip çıkmak için en iyi yerleri o biliyor.” Kral bu teklifi kabul etti ve yağmacılar krallığa sızarak bir sürü ganimet topladı. Ancak kimse kötü haber getiren habercilere öfkesiyle nam salmış krala gerçeği söylemeye cesaret edemedi. Sonunda, aralarındaki en soylu aileden bir çocuk krala bu haberi ulaştırmaya cesaret etti ve krala onun öfkesinin korkusuna askerlerinin savaşa katılmayacağını söyledi. Öfkeden deliye dönen kral kıyafetlerini ve silahını kaptığı gibi fırladı ve ayakları bağlı atına atladı. At sanki

ayakları bağlı değilmişesine onu taşıdı ancak yolda bir kadına rastlayınca durmak zorunda kaldı. Kadın ona atın ayağındaki bağlardan kurtulmasını yoksa daha ileriye gidemeyeceğini söyledi. Kadına öfkeyle söylenen kral kendi adamlarıyla karşılaşana kadar hızını fark etmemişti. Onu görünce, cesaret ve şevkle dolu askerleri, düşmanın üzerine akın ettiler ve onları vahşi bir katliamla yok ettiler. Tüm düşmanlarını öldüren kral ertesi gün bütün yağmacıların sağ ellerinin bir yerde, mahrem yerlerinin bir yerde sağ ayaklarının bir yerde toplanmasını emretti, zaferinin anısına bunlardan birer tepcecik yaptı. Bunlar oluştukları uzuvların adını taşıyordu. Ancak insanlar Triunein'in bu katliamdan annesi tarafından sağ kurtarıldığını ve onunla birlikte glde yaşadığını anlatırlar. Bence hepsi bir yalan, cesedi bulunamayan savaşı için böyle bir yalan söylenmesi muhtemeldir (Walter Map,1924:92-94).”

Bu masal bizlere peri kadın algısı hakkında bir fikir verir. Her ne kadar yakalandıktan sonra rıza göstererek ölümlü insanla evlenmeyi ve ona hizmet etmeyi kabul etmiş olsa bile kendi kurallarını açıkça belirten bir karakterdir. Üstelik bunlar sadece bir gözdağı veya evlilik öncesi sözde kalan uyarılar değildir, peri kadının koyduğu şartlar ihlal edildiği an çocuklarını da alıp adamı terk etmesi bize bunu gösterir. Michael A.Faletra'nın da dediği gibi masaldaki dizginleri vurma ifadesi, peri kadının boyunduruk altına girmeyeceğinin bir sembolü olarak kullanılmıştır(2014: 79). Peri kadından olma oğlanın yüce ruhunun vurgulanması ve katliam sonucu bile annesi tarafından kurtarılıp hayatta kaldığının düşünülmesi de doğaüstü bu kadının gücünün ve karakterinin farklılığının bir kanıtıdır.

2.2. Vahşi Edric'in Karısı

Walter Map'in anlattığı Vahşi Edric'in Karısı hikâyesi bizlere tarihi gerçekliği bilinen bir isim üzerinden başka bir peri kadın inanişi rneği verir:

“Benzer bir hikâye, fiziksel gücü, zarif konuşması ve çalışmaları ile ‘orman adamı’ Vahşi Edric hakkında da anlatılır. North Ledbury manorunun lorduydu. Bir gece, yanında sadece bir çocukla avdan geç dönerken yolunu kaybetmişti. Gece yarısına doğru patikayı ararken, bir ormanın kenarında büyük bir eve rastladı. İngilizlerin her mahallede iki içmek için sahip oldukları ve kendi dillerinde ‘lonca evi’ dedikleri türden bir evdi. Yaklaştığında, evin içindeki bir ışık dikkatini çektiği için içeri baktı ve birçok asil kadından oluşan bir grup gördü. Görünüşleri çok güzeldi ve en iyi ketenden cübbeler içinde zarif bir şekilde giyinmişlerdi. Bizim kadınlarımızdan daha uzun boylu ve heybetliyidiler. Asker, aralarından birinin yüz ve biçim olarak diğerlerinden çok daha üstün olduğunu, kralların tüm sevgililerinden daha çok arzu edilir olduğunu fark etti. Bu kadınlar havalı bir hareketle, hoş jestlerle ve kısık seslerle hareket ediyorlardı. ıkardıkları ses melodik ama zayıftı ve asker konuşmalarını anlayamıyordu. Diğerlerinden daha güzel olduğunu düşündüğü kadını daha net görünce kalbinden vurulmuşa döndü ve tabiri caizse Aşk Tanrısının okları tarafından tutuşturulan ateşlere zorlukla dayanabildi. O, tamamen aşkın alevlerine yenildi ve bu en güzel vebaya, bu altın tehdide karşı yanan tutkuyla cesaretlendi. Ruhların dolaştığını ve geceleri ortaya çıkan iblis birliklerini ve onların ölüm getiren görüşlerini, orman perisi çetelerini ve hayalet birliklerini duymuştu. Kskn tanrıların aniden karşılarına çıkanlardan nasıl intikam aldıklarıın öğrenmişti. O da duymuştu, kendilerini nasıl zarar görmeden koruduklarını ve insanlardan ayrı bilinmeyen yerlerde nasıl gizlice oturduklarını ve öğütlerini yayınlatabilmek için keşfetmeye çalışanlardan nasıl nefret ettiklerini ve bir kez görünür olduklarında değerlerini kaybetmemek için kendilerini ne kadar büyük bir özenle gizlediklerini. İntikamlarını ve cezalandırdıkları adamların rneklelerini duymuştu, ama Aşk Tanrısı gözünü kr etmişti bunların hiçbirini umursamadı, hayaletimsi topluluğun tehlikelerini tartmadı. Evin etrafını dolaştı ve bir giriş bulunca içeri daldı ve kalbini alan kızı yakaladı; ancak diğerlerinin saldırısına uğradı ve yakalandı oğlunun ve kendisinin zor uğraşları sonucunda kurtuldu. Ayaklarında ve baldırlarında diğer kadınların diş ve tırnak izleri kalmıştı. Ancak, seçtiği hanımı yanında götürüp  gün üç gece onu kendi zevki için kullandı ama tüm bu süre boyunca, aşkına pasif bir şekilde teslim olmasına rağmen, ondan bir kelime duyamadı. Sonunda dördüncü gün kadın şu sözleri söyledi: “Canım, beni ellerinden aldığın kız kardeşlerim yüzünden ya da beni aldığın yer ya da ağaç yüzünden bana kötü davranana kadar, güvende ve mutlu olacaksın ve başarılı olacaksın. Lakin o andan itibaren mutluluğun kaybolacaktır. Beni kaybederek birçok başka kaybın da acısını çekeceksin. Bu yle büyük bir acı olacak ki zamanları ve mevsimleri dikkate almadığın için vaktinden önce leceksin.” Edric sevgisinde kararlı ve sadık olacağına söz verdi. Uzaktaki ve yakınlardaki en soyluları bir araya topladı ve büyük bir halk kalabalığının huzurunda leydiyle ciddi bir şekilde evlendi. Yakın zamanda İngiltere Kralı olarak taçlandırılan Pi William o zamanlar hüküm sürüyordu ve bu mucizeyi duyan ve gerçekliğini test etmek isteyen kral, karı kocayı Londra'daki sarayına çağırdı. Yanlarında onlara tanıklık eden birçok kişiye de getirdiler. Gerçi, o zamana kadar görülmemiş ve duyulmamış bir güzelliğe

sahip olan kadının kendisi, peri doğasının başlıca kanıtıydı. Tüm bu şaşkınlık içinde, Edric ve karısı evlerine geri gönderildi. Yıllar geçtikten sonra, Edric gece geç saatlerde avdan döndüğünde karısını bulamayınca onu aradı. Bir süre sonra kadın geldiğinde, ona öfkeyle baktı ve şöyle dedi: “Seni kız kardeşlerin mi tuttu?” Öfkeli sözlerinin geri kalanı boş havaya söylendi çünkü “kız kardeşler” sözcüğü geçince eşi ortadan kayboldu. Sonra Edric hatasından pişman oldu ve eşini tutsak ettiği yere gitti ama bütün ağlayışlarına ve yakarışlarına rağmen eşini yeniden göremedi. Gece gündüz feryat etti ancak nafile hayatı hiç bitmeyen bir keder içinde geçip gitti (Walter Map,1924:94-96).”

Masalda yer alan Vahşi Edric'in İngiltere tarihindeki varlığına birçok kanıt vardır. Norman istilasında İngiliz direnişinin en bilinen liderlerinden biridir. Anglo-Saxon Chronicle D versiyonunda Edric'in Galli prensler ile birlikte Herefordshire'a saldırdığından bahsedilir (The Anglo-Saxon Chronicle, 1962: 146). Bu bölgeye çok fazla hasar verdikleri söylenir ancak yine de bölgede hakimiyet kuramadıkları için daha iyi bir hazırlık için Galler'e geri çekilmişlerdir (Douglas, 1966:212). Edric hem Herefordshire'ın kuzeyinde (masalda adı geçen Ledbury) hem de Shropshire'da topraklara sahipti ve Kral William'a boyun eğmeyi reddetmişti. Edric'in Mercia ealdorman'ı (Anglo-sakson İngiltere'sinde bir kontluk idari bölgesinin yöneticisi) Eadric Streona'nın kardeşi Ælfric'in oğlu olduğu rivayet edilir. Kral William'a karşı isyanlarına rağmen en sonunda 1070 yılında kralın hakimiyetini kabul ettiği ve 1072'de İskoçya'yı işgal eden kraliyet ordusunda yer aldığı bilinir (Williams, 1995:91-92).

Walter Map bize kendi sonu acı içinde olsa da geriye bıraktığı varisinin bazı imtihanlardan sonra sağlığına kavuştuğunu söyler ki bu durum onunda belirttiği gibi şaşırtıcıdır. Çünkü perilerle veya iblislerle birliktelikten doğan çocukların bazıları belirli güçlerle kutsanmış olsa da genelinin kaderi acı bir sonla biter. Alnodus bu konuda istisnalardan biridir. Tüm mal varlığını sağlığına kavuşmak için tanrı yolunda bağışlayarak ömrünü dini hizmetlere adamıştır (1924:97). Walter Map'in bu anlatıda Alnodus'un sonuna özellikle yer vermesini ders niteliğinde değerlendirebiliriz. Edric'in bu evliliğinden sonra perişan olması ancak oğlunun mutlu bir hayat geçirmesini, Vahşi Edric'in isyankâr kimliğinden sıyrılıp kralın hizmetine geçişinin ve yeniden toprak sahibi oluşunun bir yansıması olarak görebiliriz.

2.3. Ölü Kadının Oğulları

Walter Map'e göre hayaletler hayal gücünün bir ürünüydü. İblislerin insanların kendilerini görebilmelerinin sadece Tanrı'nın izni ile olabileceğini belirtir. Böyle bir durumda onun ifadesine göre bu hayaletlerin ortaya çıkmasına izin veren güç onu görenleri ya korur ya da zaten onları çoktan terk etmiştir. Ancak Map, Edric'in oğlu Alnodus gibi değerli torunlar aracılığıyla devam eden bu hayaletimsi görüntüler için ne denmesi gerektiğinden emin değildir. Buna benzer kısa bir örnek daha verir Map, eski Britonlarla ilgili anlatılan;

“Bir şövalye hiç şüpheye duyulmayacak bir şekilde ölmüş olan karısını gömdü ancak sonra onu kendi etraflarında dönerek dans eden bir topluluğun içinden kaparak geri kazandı ve daha sonra çocukları ve hatta torunları oldu. Torunlarının hala hayatta olduğu, onların soyundan gelen pek çok insan olduğu iddia ediliyor ve bu aileden gelen erkeklerin hepsine “ölü kadının oğulları” denmekte. Tanrı'nın işlerine ve kötülüklerine verdiği dizginlere büyük bir sabırla yaklaşmalıyız zira O'nun anlayışı ve işleri bizim görüşümüzü aşar. O gerçek saflığın özüdür (Walter Map,1924:98)”

2.4. Çocuk Katili Görsel İkiz

Şekil değiştirenlere dair inanışlar Orta Çağ'da yaygındı. Bu hikâye şekil değiştiren bir varlığın bir ailenin çocuğuna musallat olmasını anlatır:

“Bir şövalye, değerli ve soylu bir eşten doğan ilk çocuğunun, doğumundan sonraki ilk sabah beşiğinde boğazının kesildiğini gördü. Aynı şey ertesi yıl doğan çocuğunda ve üçüncü yıl üçüncü çocuğunda da oldu hem de kendisi ve arkadaşlarının acınası derecede boşuna olan tüm tedbirlerine rağmen. Bu nedenle o ve karısı, dördüncü çocuklarının doğumunu oruç, sadaka, dua ve gözyaşı ile beklediler ve doğan erkek çocuğu korumak için bütün mahalleyi ateşler ve ışıklarla çevrelediler ve hepsi gözlerini çocuktan ayırmadılar. Tam o sırada, uzun bir yolculuktan çıkmış gibi bitkin bir yabancı geldi ve Tanrı adına konukseverlik arayan bu kişi, içtenlikle karşılandı. Onlarla birlikte oturup çocuğu seyretti ve gece yarısından sonra, diğerlerinin hepsi uykuya daldığında, sadece o uyanıktı. İşte bu sırada beşiğin üzerine eğilmiş ve boğazını kesmek için çocuğu tutan muhterem bir yaşlı kadın gördü. Sonra birden ayağa fırladı

ve onu sınımsıkı kavradı, ta ki herkes uyanıp etrafına toplanana kadar. Yaşlı kadını gören herkes şaşırılmıştı çünkü o herkes tarafından tanınan bölgenin en soylu kadınlarından biriydi. Ancak kadın ismine ve çeşitli sorulara cevap verme tenezzülünde bulunmadı. Çocuğun babası ve diğer pek çok kişi bu sessizliği onun tespit edildiğindeki utancına bağladıkları için, onun serbest bırakılması için yalvardılar; ama yabancı boyun eğmeden onun bir iblis olduğunu iddia etti ve onu sınımsıkı tuttu ve kötülüğünün bir işareti olarak en yakın kilisenin anahtarlarından biriyle yüzünü dağladı. Daha sonra onlara, benzediğine inandıkları kadını hemen getirmelerini söyledi. Ve o daha tutsağını tutarken, hanımefendi öne getirildi ve her yönüyle, hatta dağlanmasına kadar onun ikizine benziyordu. Sonra yabancı, hayretle ağzı açık duran diğerlerine şöyle dedi: “Şimdi gelen hanımefendinin çok erdemli ve Tanrı için çok sevgili olduğunu ve iyi işleriyle iblislerin ona karşı kıskançlık duyduğunu düşünüyorum; onların gazabı, bu soylu canın üzerine kötü işlerinin utancını dökmek için, mümkün olduğu kadar, bu iyi kadının benzerliğinde şekillendi. Ama inancınız olsun diye, bakalım serbest bırakıldıktan sonra ne yapacak.” Sonra yaratık büyük bir ağlama ve feryatla pencereden uçup gitti (Walter Map,1924:98-99)”

Bu hikâye bizlere Orta Çağ'daki şekil değiştirenlere inancı kanıtlar. Walter Map, özellikle kurtadam olarak bildiğimiz şekil değiştirenlere inancın on ikinci yüzyıla birlikte cadılar ve şeytan fantezisine yöneldiğini gösterir (Beresford, 2013:95). Çünkü Orta Çağ'da, Kilise'nin baskısı altında, bu tür olaylar büyücülük ve şeytanlık olarak kategorize edilmiştir (Lecouteux, 2003: xxiv). Walter Map, bu hikâyede şekil değiştirenlerle özellikle cadıların tespit edilmesi ile ilgili detaylara değinmiştir. Örneğin; Malleus Maleficarum adlı eserde cadıların günahtan arındırılması için kızgın demir yöntemine başvurulabileceği belirtilir (Kramer& Sprenger, 2018: 544). Bilindik durumlara tezatlık gösteren ise yakalanan şekil değiştirenin ilk başta sessiz kalmasının bir masumiyet göstergesi kabul edilmesidir. Rivayetler yoldan gelen yabancıların bir hacı olduğu yönündedir. Etrafın ışıklarla ve ateşlerle çevrilmesine ve birçok kişinin dikkat kesilmesine rağmen uyuyakalıp yoldan gelen kişinin uyanık kalması ve sessizliği bir masumiyet olarak kabul etmeden gerçeği ortaya çıkartması bu rivayeti destekler (Lecouteux, 2003: 81). Yeni doğan bebeklerin korunmasına yönelik batıl inançların doğuşuna da bir örnek kabul edebiliriz bu hikâyeyi aslında. Vaftiz, yeni doğan bebeğin beşiğine onu cadılardan koruması için demirden yapılan şiş veya bıçak konulması, vaftiz edilene kadar beşiğine tuz bırakılması vb. inanışlar ile yeni doğan bebekler şeytandan ve onun hizmetkârı cadılardan büyük bir özenle korunmaya çalışılmıştır (Percy, 2010: 23-24; Cryer,2016: 14; Lorie,1997: 234).

2.5. Hortlaklar

Ölüm sonrası etrafta dolanan hortlaklara dair hikâyeler bizlere bir nevi ilk vampir inancına dair bilgiler sunar:

“Worcester Piskoposu Roger zamanında, söylenene göre, inançsız bir şekilde ölen bir adam varmış. Bir ay, hatta daha uzun bir süre hem gece hem gündüz, dolaşıp durmuş, ta ki komşuları tarafından bir meyve bahçesinde kuşatılınca kadar. Orada üç gün boyunca görüldüğü söyleniyor. Piskopos Roger bu sefilin mezarının üzerine bir haç dikilmesini söylemiş. Hortlak, arkasında bir insan kalabalığıyla birlikte mezara geldiğinde, haçı görünce geri sıçramış ve başka bir yere kaçmış. Sonra insanlar, öğütlere uyararak haçı kaldırmış ve iblis mezara geri döndüğünde üzerine hemen toprak atıp haçı geri dikmişler. Bu sayede huzur içinde yatmış (Walter Map,1924:126).”

Walter Map'ın anlattığı hortlak hikâyelerinde temel aynıdır, inançsız şekilde ölen biri ve etrafına verdiği huzursuzluk, ardından dini bir kutsama ritüeliyle yeniden gömülmesi. Bazen sadece kutsal su ve haç kullanarak, bazen de önce hortlağın boynunu keserek. Diğer hortlak hikâyeleri yerine bunu anlatma nedenimiz ise Worcester Piskoposu Roger'in kraliyetteki rolüdür. Roger, Canterbury'de Başpiskopos Thomas Becket tarafından Worcester piskoposu olarak kutsanmıştır ve o dönemden itibaren de Becket'e olan yakınlığı ile bilinir. II. Henry ve Thomas Becket arasındaki sorunlarda açıkça Becket'in tarafında yer almıştır. Öyle ki, kralın başpiskoposa karşı başvurusunu iletmek için papaya gönderilmesine rağmen, elçilikte aktif olmamış ve piskoposların başpiskoposa karşı yaptıkları çağrıya katılmamıştır. Becket'e sürgünü sırasında da kralın izni olmadan eşlik etmiştir. 1170 yılında kralı çekinmeden kınamasının ardından uzlaşmışlardır. Becket'in ölümünden sonra sıkıntıya düşse de papaya aracılık ederek İngiltere'de ve Roma'da büyük saygı görmüştür. (Eyton, 1878:73; Burton, 1912:111) Bu hikâyede Roger'ın hortlak ile mücadelesi ve ilk etaptaki başarısızlığı kilise ve devlet arasındaki ayrılıktaki rolüne bir eleştiri niteliğindedir (Gordon, 2015:396).

2.6. Kral Herla Hakkında

Walter Map'ın Kral Herla ile ilgili anlattığı hikâyeye bizlere Orta Çağ Avrupa'sındaki Vahşi Av inancı ile birlikte döneme dair bir eleştiri sunar:

“Eski hikâyelerde, eski İngilizlerin kralı Herla'nın bir cüce olan- boyu bir maymunun boyunu geçmez- başka bir kral tarafından bir anlaşmaya ikna edildiği anlatılır. Hikâyeye göre bu cüce, Pan tasvirlerini andıran kocaman bir keçinin üzerinde, parlayan yüzü, kocaman kafası, göğsüne degecek kadar uzun kıvılsakalı, kıllı göbeği ve sivri kalçaları ile Kral Herla'ya yaklaşmıştır. Herla onunla konuşurken yanında başka kimse yokmuş. “Ben birçok kralın ve sayısız halkın efendisiyim,” dedi cüce. Halkım tarafından gönderilmiş olarak size isteyerek geldim ve siz benim kim olduğumu bilmeseniz de seni diğer kralların üstüne çıkaran şöhretle övünüyorum. Sen mevki olarak bana en yakın olansın ve seni nikahına konuk olarak şereflendiriyorum. Siz bilmeseniz de Fransa Kralı kızını size verdi, habercileri bugün size bunu söylemek için gelecekler. Aramızda kalıcı bir anlaşma olsun, ben senin düğününe katılayım, sen de bir yıl sonra benim düğüme katıl. Bu sözlerle bir kaplan çevikliğinde arkasını döndü ve kralın önünde gözden kayboldu. Kral Herla şaşkınlıkla sarayına döndüğünde Fransa'dan elçilerin geldiğini gördü ve görüşmede Fransızların şartlarını kabul etti. Düğün ziyafetinde yüksek bir vaziyette otururken, cüce ilk yemekten önce o kadar çok tebaasıyla içeri girdi ki masaların hepsi doldu ve sarayın içinde oturan misafirden daha fazlası dışarıda oturmak zorunda kaldı. Cüce kralın hizmetkarları her ihtiyaca cevap veriyor, kraliyet mahzenlerinden hiçbir şey sunmuyor, kendi yanlarında getirdikleri erzaklarla herkesin isteğine cevap veriyorlardı. Kral Herla'nın hazırladığı hiçbir şeye dokunulmamıştı ve kendi hizmetkarları boş boş oturuyordu. Cüce kralın hizmetkarları herkesin takdirini kazanırken Kral Herla'ya şöyle dedi: “Ey kralların en iyisi, tanrı şahidimdir ki, sözleştiğimiz gibi ben senin düğününde hazır bulunuyorum. Burada gördüklerinden başka bir şey istersen, onu da seve seve yerine getiririm. Ama senden bunu yapmanı istediğimde bu yüksek onuru bana geri ödemeyi ihmal etmemelisin.” Cevap beklemeden, aniden çadırına döndü ve horoz ötüşü vaktinde tüm adamlarıyla birlikte yola çıktı. Ama sadece bir yıl sonra aniden Herla'nın karşısına çıktı ve ondan sözleşmesini yerine getirmesini istedi. Bunu kabul eden Herla borcunu ödemek için gerekli parayı sağladıktan sonra götürüldükleri yere gitti. Burası çok yüksek bir uçurumda bir mağaraydı. Burada evliliği kutladıktan ve cüce krala olan borcunu ödedikten sonra, Herla'nın, ev sahibinin onayıyla atlar, köpekler, atmacalar ve avcılık ve doğancılık için gerekli her şeyden oluşan hediyelerle vedalaşmasına izin verildi. Cüce kral misafirlerini karanlığa götürdü ve ayrılırken onlara kollarında taşımaları için küçük bir tazı verdi ve tazı taşıyıcısının kollarından atlayana kadar Herla'nın adamlarından herhangi birinin atından inmesini kesinlikle yasakladı. Ardından vedalaşarak ülkesine döndü. Gün ışığına ve kendi ülkesine dönen Herla, yaşlı bir çobana yaklaşarak kraliçesinden haber istedi. Çoban ona hayretle bakarak şöyle cevap verdi: Lordum, ben bir Sakson olduğum ve siz de bir İngiliz olduğunuz için, dilinizi pek anlamıyorum. Ama o kraliçeyi tanımıyorum, efsanelerde bir cüceyle birlikte bu uçurumda kaybolduğu söylenen Kral Herla'nın karısı ve eski Britonların kraliçesi olan birinden söz edildiğini duydum. Yerlileri kovan Saksonlar, bu krallığı tam iki yüz yıldır elinde tutuyor.” Gideli üç gündün fazla olmadığını düşünen kral, eyerde zar zor durabildi. Adamlarından bazıları cücenin uyarılarına aldırmaz etmeden, tazının inişini beklemediler ve atlarından indiler. Yere bastıkları an toza dönüştüler. Kral Herla hemen askerlerine tazı yere inmeden ayaklarını yer basmalarını yasakladı ancak tazı hiç aşağı inmedi. Hikâyeye göre Kral Herla, sonu gelmeyen bir gezinti içinde, durmadan ve dinlenmeden ordusuyla çılgın avlar yaptı. Birçok kişi bu orduyu gördüğünü iddia eder. Ama nihayet, Kralımız Henry'nin (II.Henry) taç giyme töreninin ilk yılında, insanların söylediğine göre, geçmişte olduğu gibi krallığımızı sık sık ziyaret etmeyi bıraktı. Ve sonra birçok Galli tarafından Hereford'da Wye nehrine batarken görüldü. O andan itibaren vahşi av durdu, sanki bu atlılar gezintilerini bize miras bırakmış gibiydi (Walter Map, 1924:15-18).”

Kral Herla özellikle Kuzey Avrupa kültürlerinde yaygın olan vahşi av¹ inancında tasvir edilen liderlerden biriydi. Cermen kökenli bu inanış da liderler farklılaşsa da avın tanımı aynıydı. Ölülerden oluşan bir süvari alayı tüm Avrupa'da dolaşırdı. Farklı kaynaklarda günahlarının cezası olarak sonsuza dek bu avcı ordunun bir parçası olan ölülere atıf yapılır. Bu avcıların lideri tarihi karakterlerle hatta bazen tanrılarla özdeşleştirilirdi. İlk kabul edilen lider Cermen tanrılarında Odin'dir. Walter Map'ın anlatısı dışında da vahşi av ile ilgili birçok örnek mevcuttur. Ölüler alayını en kapsamlı şekilde anlatan Anglo-Norman keşişi Orderic Vitalis'dir (Thompson,1946:257; Briggs,1967:48; Weissman,2020:68-69, Greenwood, 2009:196). Walkelin adlı genç bir rahibin başından geçen bir olayı aktarır Orderic Vitalis. Anlattığına göre; bu genç rahip, yürüyüş halindeki bir birlikten geldiğini düşündüğü korkutucu sesler duymuştu. Kendini nasıl

savunması gerektiğini veya nasıl kaçabileceğini düşünürken aralarında yakın zamanda ölmüş olan komşuları olduğunu fark etmişti. Hayattayken yaptıkları kötü işler yüzünden çektikleri eziyetin yasını tuttuklarını duymuştu. Ölülerden oluşan bu birliği gördüğünde onların şüphesiz Herlequin²'in adamları olduğunu düşünmüştü (Ordericus Vitalis, 1853:511-512). Bir rahip tarafından anlatılması vahşi ava inancı daha da beslemiştir. Ölülerden oluşan süvari birliklerini anlatan örneklerden biri de *Anglo-Saxon Chronicle*'de geçer.

“Avcılar, esmer, iri ve çirkindi; tazıları da onlar gibi iri gözlü ve çirkindi. Kara atlara binerlerdi. Peterborough'daki geyik ağılında görülürlerdi. Keşişler geceleri çaldıkları boruların seslerini duyarlardı... (The Anglo-Saxon Chronicle, 1953:202)”

Vahşi Av ve onun versiyonlarını anlatan hikâyelerin listesi uzundur. Konudan uzaklaşmadan Walter Map'in anlattığındaki Kral Herla'ya dönecek olursak, yukarıda anlattığımız hikâyeye Walter Map'in eserinde Kral Herla'ya değindiği tek yer değildir. Bir deniz adamı Nicolas'dan bahsederken Herla için Herlething kelimesini kullanır ve bu Herlething ordusunun en son Galler ve Hereford sınırlarında Kral II. Henry'nin ilk yılında tam gece yarısı vakti gördüklerini söyler (Walter Map, 1924:233). Galler'den gelen bir hikâyenin İngiltere'ye entegre edilmeye çalışılması Joshua Byron Smith'in ifadesiyle tam olarak bir İngilizleştirme çabasıdır (2017: 84). II.Henry'nin tahta çıktığı yıl bu avın son bulmasını ise iki açıdan ele alabiliriz. İngiliz kralları içerisinde adı başarıları ile anılan II. Henry'nin Normanları ve Saksonları kaynaştırma sürecini başlatan kral olması ve bilime önem vermesinden dolayı böylesine doğaüstü bir olayın yaygınlaşmasına olanak sağlamamış olması düşünülebilir. Ancak bu çok zorlama bir düşüncedir. Hicivleriyle ünlü Walter Map bu hikâyeyi tabi ki II. Henry'yi yüceltmek için anlatmamıştır. O, Salzman'ın da dediği gibi II. Henry'yi yarım düzine eyalet işini yönetirken kendi sarayını yönetemeyen bir kral olarak görüyordu (Salzman,1917: 234-235). Bu hikâyeye ile II. Henry'nin sarayı arasında bir benzerlik oluşturarak II. Henry'nin sarayına yönelik sivri bir eleştiride bulunmuştur. Sondaki ifadesi buna kanıttır. Hikâyenin başlangıcında cüce kralın Herla'ya söylediği sözler aslında ifade ettiğimiz gibi başarılı kral II. Henry'yi Herla üzerinden över. Ancak Herla'nın sonunu geriye kalan bir kraliçeye kadar II. Henry'nin sonu olarak görür. II. Henry'yi eleştirmek için vahşi av hikâyesini seçme nedeni olarak saray mensuplarının ve Henry'nin avcılığa düşkünlüğünü ve sonu gelmeyen yolculuklarını kabul edebiliriz (Smith,2017: 92-93-102).

Walter Map espirili ve öykücü olarak bir üne sahiptir. Eseri *De Nugis Curialium*, seküler ve dini anekdotlar, efsaneler, gerçek tarih, folklor, hayalet hikâyeleri, saray dedikoduları, hicivli yazılar ve öğütlerden oluşan bir derlemedir (Edwards, 2007:273). Yukarıda aktardığımız hikâyelerden çok daha fazlası Walter Map'in eserinde yer alır. Zaten başlı başına bir çalışma konusu olan bu eserden en çok bilinen altı hikâyeye yer verme nedenimiz her birinde farklı türden bir doğaüstü olayın anlatılmasıdır. Birinci ve ikinci hikâyemiz temelinde ölümlülerle evlenen doğaüstü güçleri olan kadınları anlatsa da ikincinin sonunda dini bir mesaj içermesi ve Edric'in tarihi kimliği ona yer verme nedenimizdi. Walter Map'in genel olarak bu hikâyelere eserinde yer verme nedeni ise diğer Orta Çağ yazarları gibi eski İngiliz geçmişine dair hikâyeler kurgulamaktır (Smith, 2017 :84).

3. Newburghlu William'ın Historia Rerum Anglicarum Adlı Eserinde Anlatılan Doğaüstü Hikâyeler ve Peri Masalları

3.1. Gömüldükten Sonra Etrafta Dolaşan Ölü Adamın Mucizesi

Hayalet ve vampir hikâyeleri öncülerinden kabul edilen Newburghlu William, Walter Map'in hikâyelerinde karşılaştığımız hortlaklara eserinde güzel bir örnek verir:

“Bu günlerde Buckingham'da olağanüstü bir şey olmuş. Bunu ilk önce kısmen bazılarında duydum, daha sonra o eyaletin saygıdeğer Başdiyakozu Stephen'dan öğrendim. Ölen bir adam, geleneklere göre, eşi ve akrabalarının onurlu çabalarıyla, Rab'bin Göğe Yükselişinin arifesinde gömülmek üzere teslim edilmiş. Ancak ertesi gece, uyuyan karısının yatak odasına girmiş ve uyandığında onu korkutmakla kalmamış, vücudunun dayanılmaz ağırlığıyla onu neredeyse eziyormuş. Ertesi gece de aynı şekilde saldırmış. Üçüncü gece korkudan kendi de uyuyamayan kadın arkadaşlarından da yardım almış. Elbette koca yine de gelmiş ama bu sefer uyanık olan kişilerin seslerinden dolayı oradan uzaklaşmış. Karısı tarafından bu şekilde reddedildiği için, aynı yerde yaşayan kardeşlerini de benzer şekilde ziyaret etmiş. Onlar ise karısını ve arkadaşlarını örnek alarak tehlikeyi karşılamak ve savuşturmak için arkadaşlarıyla

birlikte uykusuz geceler geçirmişler. Yine de sanki uykuları gelir gelmez onları şaşırtmak istiyormuş gibi ordaymış ama gözlemcilerin dikkati ve yiğitliği tarafından püskürtülmüş bunun üzerine evlerin çevrelerindeki hayvanlar arasında huzursuzluğa neden olmuş. Böylece sadece kendi akrabaları için değil tüm komşuları içinde tedirginliğe neden olmuş ve hepsi aynı gece kâbusu ile nöbet tutmaya başlamış. Bir süre sadece geceleri görünmesine rağmen sonradan gündüzleri de dolaşmaya başlamış ve karşılaştığı kişilerden sadece bazıları onu görebiliyormuş. Sonunda kendi başlarına çare bulamayan sakinler, kiliseye başvurmaya karar vermiş. Benim kendisinden duyduğum başdiyakozun başkanlık ettiği bir mecliste ağlayarak konuyu anlatmışlar. O sırada Londra'da olan saygıdeğer Lincoln piskoposuna, her şeyi sırayla yazılı olarak iletmiş ve haklı olarak böylesine alışılmadık bir konuda görüşü ve yetkisi beklenmiş. Piskopos buna şaşırılmış ve kendisi bir inceleme başlatmış, bu tür şeylerin İngiltere'de sık sık olduğunu ve sık sık örneklerle açıklığa kavuşturulduğunu söyleyen kişiler varmış. Bunlara göre bu sefil adamın cesedi çıkarılıp yakılmadıkça, insanlar huzura eremezmiş. Bu, saygıdeğer piskopos tarafından son derece uygunsuz olarak görülmüş ve hemen başdiyakoza kendi eliyle yazılmış olduğu bir af mektubu göndermiş ve şöyle emretmiş: “Önce o adamın bedeninin nasıl olduğunu teyit etmek için mezarı açın ve bu mektubu göğsüne koyarak mezarı tekrar kapatın.”

Daha sonra mezar açıldığında, ceset oraya konduğu haliyle bulunmuş, piskoposun gönderdiği af mektubu göğsüne yerleştirilmiş ve mezarı tekrar kapatılmış ve daha sonra insanları hiç rahatsız etmemiş ve ortalıkta görünmemiş (William of Newburgh, 1856a:182-184).”

Bu mucizevi olay Newburghlu William'ın ifadesiyle I. Richard döneminde 29 Mayıs 1196 tarihinde gerçekleşmeye başlamıştır (William of Newburgh, 1856a:182-183).

3.2. Berwick'de Benzer Bir Olay

William, günahkâr ölen kişilerin affedilme çabası ve dinin toplum üzerindeki etkilerine başka bir hortlak hikâyesi ile daha bakmamızı sağlar:

“İngiltere'nin kuzey kesimlerinde de farklı olmayan bir olay nerdeyse aynı zamanlarda yaşanmıştı. Tweed nehrinin ağzında ve İskoçya kralının yetki alanında Berwick adında bir şehir vardır. Şehrin varlıklı ama kötülüğü ile de ünlü bir vatandaşı öldükten sonra gömüldüğü gece mezarından çıkıp peşinde bir köpek ile etrafta dolmuş. Tabi ki onu gören herkesi büyük bir korku kaplamış. Bu birkaç gün devam ettikten sonra insanlar artık iyice dışarı çıkmaya korkar olmuş ve insanlar ne yapılması gerektiğini düşünmeye başlamış. Çoğu kişi hortlak tarafından dövülmekten ve zarar görmekten korkmuş ama daha dikkatli bakanlar bu hortlağın dolanmaya devam ettiği her geçen gün etrafa bir hastalığın ve ölümün yayılacağını düşünmüşler. Bu gerçekten de olmuş. Bunun örnekleri yaygındır. Bu nedenle, bu ölünün mezarını kazıp, onu yakmak için cesaretle on genç adam seçilmiş. Sonrasında yaşanan kötü olaylar bitmiş. Bunu yapma nedeni olarak bizzat hortlağın kendisinden yapılması gerekenleri duyduğunu söyleyenler vardır. Ama sonucunda ortaya çıkan veba insanların çoğunu da alıp götürmüştür (William of Newburgh, 1856a:184-185).”

İlk olayda olduğu gibi burada da mezarından çıkan ölü kötülüğü ile bilinmiş birisidir. Ancak burada dini bir af yerine kötülüğünün izini ardında bırakarak birçok kişinin hastalanmasına neden olduğuna inanılır ve ilk olayda önerilen ama uygulanmayan teknik burada uygulanarak ölünün cesedi parçalanmış ve yakılmıştır. Bu, iki hikâyedeki varlığın anlatılan ilk vampirlerden olduğunu düşünmemize neden olur. Newburghlu William'ın buna benzer anlattığı iki olay daha vardır ve tema dinsizlik ve sosyal huzursuzluktur. Hristiyanlığa yakışmayan davranışlar sergileyen, günah çıkartmadan ölen kişilerin dirilmesi ve dini af veya cezalandırmanın uygulanması dinin toplum içindeki önemini ortaya koyar.

William'ın eserinde anlattığı dört hayalet hikâyesi vardır ve yaşadıkları yerler dikkate alındığında bunları on ikinci yüzyılın şehir efsaneleri olarak görmek mümkündür. Buckingham, Berwick, Melrose ve Yorkshire'da geçen bu hikâyelerde olaylar başına gelen ve tanık olanlar sıradan halktan kişilerdir. Eser, hortlak hikâyeleri dışında Coggeshalli Ralph'ın da anlattığı *Yeşil Çocuklar* ile ilgili bir hikâyeyi de içerir. Hikâyelerde William bizzat şahit olmasa bile sözlerine güvenilir tanıkların ifadelerine yer vererek bu hikâyelerin inandırıcılığını arttırmıştır (Ruch, 2013:268).

Newburghlu William'ın eseri *Historia Rerum Anglicarum*, on ikinci yüzyılın sonlarının en önde gelen edebi eserlerinden biridir. Beş kitaptan oluşan bu eserin son kitabı bizim konumuzla ilgili bilgilerin yer aldığı kitaptır. Beşinci kitapta, yukarıda bahsettiğimiz ve burada yer vermediğimiz 2 hikâyenin yer aldığı 22. ve

24. bölümlerdeki hortlak hikâyeleri Anglo-Norman edebiyatındaki yürüyen ölülerin açık ara en ayrıntılı anlatımlarındandır (Gordon, 2020:75-79). Başından beri sorgulayabiliriz neden hikâyeler bir tarih kitabı içerisinde yer alır? İnsanların inanışlarına, gerçek kabul ettiği şeylere değinmeleri gerekse bile böylesine mucizevi bir olaya birden fazla ve ciddi tanıkların ifadeleriyle neden yer verilir? Newburghlu William buna kendi eserinde şöyle cevap vermiştir: “*Bu tür şeylere mucizevi diyorum, nadir oldukları için değil onlara gizli bir anlam yüklendiği için* (William of Newburgh, 1856b:76).” Stephen Gordon, bu açıklamayı ayrıntılı olarak ifade eder. Ona göre; mucizevi olayın asıl amacı dinleyenlere, okuyanlara gizli gerçekleri ifşa etme gücüne sahip olduğunu kanıtlamaktır. Bu gücün bazı tarihsel anlatılar üzerine yapılan açıklamalar kadar önemli bir ahlaki işleve hizmet ettiğini söyler (2020:75).

4. Orderic Vitalis’in Historia Ecclesiastica Adlı Eserinde Anlatılan Genç Rahip Walkelin ve Vahşi Av Hikâyesi

Daha önce Walter Map’ın Kral Herla üzerinden anlattığı Vahşi Av’ı en detaylı anlatan isim Orderic Vitalis, bu inanışı bir rahibin başından geçen olaylar ışığında aktarır:

“Ocak ayının başında Liseux piskoposluk bölgesinden bir rahibin başına gelenlere sessiz kalamam, sizlere anlatmam gerektiğini düşünüyorum. Bonneval adlı bir köyde, Anjoulu Aziz Aubin Kilisesi’ne hizmet eden Walkelin adında bir rahip vardı. 1091 Ocak ayının başlangıcında, bu rahip, cemaatinin en ücra noktasında yaşayan bir hastayı ziyaret etmesi için, gece vakti çağırılmış. Herhangi bir insan yerleşiminden uzakta, eve doğru ıssız bir yolda ilerlerken, çok sayıda askerin ayak sesleri gibi büyük bir gürültü duymuş ve seslerin Courcy şatosunu kuşatmak için hareket eden Bellemeli Robert’in ordusundan geldiğini düşünmüş. Koç takımı yıldızında sekizinci gününde olan Ay, yolu bulmayı kolaylaştıracak şekilde aydınlatmıştı. Genç olan rahip korkusuz ve cesurdu ama yürüyüş halindeki birliklerden geldiğini düşündüğü sesleri duyunca korkuya kapılmış. Saldırıya uğramaktan ve soyulmaktan kaçınmalı mı yoksa yerinde durup kendini savunmalı mı kararsız kalmış. Tam o sırada patikadan epey uzaktaki bir tarlada dört muşmula ağacı görmüş ve süvariler geçene kadar elinden geldikince hızlı bir şekilde arkalarına sığınmaya karar vermiş. Ama koşarken devasa bir sopayla donanmış, iri yapılı bir adam tarafından durdurulmuş ve adam sopayı başının üzerine koyarak ona “Dur! Bir adım daha ileri gitme” diye bağırmış. Beraber ordunun geçmesini beklemişler. Büyük bir insan kalabalığı, bir ordunun ganimeti olabilecek hayvanları, giysileri, eşyaları omuzlarına alarak yaya olarak gelen birlik belirmiş. Hepsisi büyük ağıtlar yakıyor ve birbirlerini adımlarını hızlandırmaya teşvik ediyorlarmış. Rahip, aralarında yakın zamanda ölmüş olan bazı komşularını tanımış ve onların, yaptıkları kötü işler nedeniyle çektikleri eziyete yol açan dayanılmaz acılar için ağladıklarını duymuş. Onları, bir devin de katıldığı ceset taşıyıcıları birliği izlemiş. Bunlar, her biri iki taşıyıcı tarafından taşınan elli kadar tabut taşıyorlarmış. Bunların üzerinde cüce boyunda ama kafaları fiçı kadar büyük olan birkaç adam oturuyormuş. Walkelin, bu birliğin içinde rahip Stephen’in suikastçısını açıkça tanımış ve iki yıl önce akıttığı masum kanı yüzünden çektiği dayanılmaz işkencelere tanık olmuş, o zamandan beri böylesine iğrenç bir suçtan dolayı kefaret ödemediği ölmüştü. Ardından, rahibe sayısını tahmin edemediği bir kadın kalabalığı görmüş. Rahip titreyerek bu korkunç görüntülerin anlamını düşünmeye başlamış. Bir sonraki grup din adamları ve keşişlerden oluşan bir grupmuş. Hepsisi inleyerek ağlıyormuş ve bazıları Walkelin’i selamlamış ve eski dostlukları adına onlar için dua etmesi için yalvarmışlar. Rahip, aralarında çok saygı duyulan ve insanların gözünde artık cennetteki azizlerle ilişkilendirilen birçok kişi gördüğünü söylemişti. İnsan muhakemesi genellikle yanılabilir, ancak Tanrı’nın gözü en derin düşünceleri görür; çünkü insan yalnızca dış görünüşe bakar, Tanrı ise olayların özünü görür. Hiçbir rengin görünmediği sadece siyahlığın ve alevlerin görüldüğü bir orduyu fark etmiş. İçlerinde yakın zamanda ölen Kont Gilbert’in oğulları Richard ve Baldwin ve onların yanında birçok kişiyi görmüş. Geri kalanlar içerisinde aynı yıl ölen Orbecli Landry de varmış ve rahibin yanına gidip korkunç çılgınlık atarak karısına bir mesaj iletmesi için ona yalvarmış. Bunun üzerine önünden ve arkasından yürüyen askerler onun bağırmasını keserek rahibe; “Landry’ye inanmayın çünkü o bir düzenbaz” demişler...

... Bu sayısız askerin geçişini gören Walkelin, kendi kendine şöyle demiş: “Hiç şüphesiz bunlar Herlequin’in adamları; sık sık görüldüklerini duymuştum ama bu tür şeylerin kesin kanıtları olmadığı için hikâyelere gülmüştüm. Şimdi, gerçekten, ölüleri görüyorum ama ölümlü gözlerle gördüklerimin somut bir kanıtını göstermedikçe, hikâyeyi anlattığımda kimse bana inanmayacak. Binicisiz olarak birliği takip eden atlardan birine bineceğim ve onunla eve gidip komşularıma doğruyu söylediğime ikna olmaları için göstereceğim.” Bunun üzerine siyah bir atı tutmuş ama dötrnala karanlık ordunun peşinden koşmaya başlamış. Rahip, girişiminin başarısızlığından dolayı hayal kırıklığına uğrasa da pes etmemiş ve patikanın

ortasında durarak gelen bir atı durdurmak istemiş. At hiç zorluk çıkartmadan durmuş, aynı zamanda burun deliklerinden yetişkin bir meşe ağacı büyüklüğünde bir buhar bulutu çıkarmış. Rahip sol ayağını üzengiye koyup ata binmiş ama hemen ayağının altında yanan bir ateş varmış gibi hissetmiş, dizginleri tutan elleri ise kalbine kadar nüfuz eden dayanılmaz bir soğuk hissetmiş. Bu sırada dört korkunç şövalye ona: “Atlarımızdan ne istiyorsunuz? Bizimle mi geleceksiniz. Bizden biri size zarar vermediği halde neden malımıza el koymaya çalışıyorsunuz?” demiş. Rahip büyük bir korku içinde atı bırakmış ve şövalyelerden üçü onu yakalamaya çalışırken dördüncüsü onlara şöyle demiş: “Bırakın gitsin ve onunla konuşmama izin verin çünkü onunla karıma ve çocuklarıma bir mesaj iletmek istiyorum.” Sonra korkmuş rahibe seslendi: “Yalvarırım, beni dinle ve bu mesajı karıma ilet.” Rahip cevap vermiş: “Kim olduğunu bilmiyorum, karını da tanımıyorum.” Şövalye: “Ben Gloslu William’ım. Dünyada iken kendimi kötülöklere ve yağmalara kaptırdım ve sayamayacağım kadar çok suç işledim. Ama her şeyden çok, tefeciliklerim yüzünden eziyet çekiyorum. Bir keresinde fakir bir adama borç para verdim ve ona ait bir değirmeni teminat olarak aldım ve borcunu ödeyemediği için mülkü elimde tuttum. Ağzımda, Rouen kalesinden daha ağır olduğunu hissettiğim, değirmenden çıkmış sıcak bir demir çubuğum var. Bu nedenle, karım Beatrice ve oğlum Roger’a söyle, benim ileri sürdüğümden daha fazlasını aldıkları rehini derhal doğru varise iade ederek beni rahatlatınsınlar.” Rahip cevap verdi: “Gloslu William uzun zaman önce ölmüş ve bu, hiçbir Hristiyan erkeğin üstlenemeyeceği bir görev. Ne senin kim olduğunu ne de varislerinin kim olduğunu biliyorum. Böyle bir hikâyeyi, kardeşlerine ya da annelerine anlatmaya cüret etsem, aklını kaçırmış biri diye beni alaya alırlar.” Şövalyenin ısrarlarına rağmen rahip lanetlenmiş bir ruhun mesajını kimseye iletmeye cesaret edemeyeceğini düşünmüş ve “doğru değil, bunları kimseye söylemeyeceğim” demiş. Bunun üzerine William, öfkeyle onu boğazından yakalamış ve ona lanetler savurarak yerde sürüklemiştir. Rahip, kendisini tutan elin ateş gibi olduğunu hissetmiş ve haykırmış “Bana yardım et, kutsal Meryem bana yardım et” Bunun üzerine bir süvari elinde kılıçla haykırmış: “Kardeşimi öldürecek misiniz, lanetlenmişler? Onu bırakın!” Şövalyeler anında kaçarak birliklerini takip etmiş. Şövalye, rahibe “Beni tanııyor musun?” demiş. Rahip onu tanımadığını söylemiş. Şövalye, “Ben senin kardeşimim” demiş. Ancak rahibin bütün anlattıklarına rağmen onu tanımamasına içerlemiş. Daha fazla detay anlatınca rahip gözyaşlarıyla şövalyenin dediklerini onaylamış. Bunun üzerine kardeşi şöyle demiş: “Ölmeyi ve çektiğimiz ıstıraplara ortak olmak için bizimle birlikte sürüklenmeyi hak ediyorsun çünkü bizim lanetli ordumuza ait olan şeylere düşüncesizce el attın; yaşayan başka hiç kimse böyle bir şeye cesaret edemedi. Ama bugün söylediğin dua seni mahvolmaktan kurtardı.” Ardından kardeşiyle kendi başına gelenleri paylaşmış ve sonunda “Kardeşim, seninle daha fazla konuşmama izin verilmiyor çünkü bu mutsuz grubu takip etmek için acele etmeliyim. Rica ederim, beni hatırla ve bana dua et. Ve sen, kendi durumunu iyi değerlendir ve pek çok ahlaksızlıkla lekelenmiş hayatını ihtiyatlı bir şekilde düzelt, çok uzun sürmeyecek biliyorum. Şimdi sus, beklenmedik bir şekilde gördüğün ve duyduğun şeyleri kendi bağrına göm ve üç gün boyunca kimseye söylemeye kalkışma.” Bu sözlerle şövalye uzaklaşmış. Rahip bir hafta boyunca ciddi şekilde hastalanmış. Gücünü toplamaya başlar başlamaz, Lisieux’ye gitmiş ve Piskopos Gilbert’a başına gelenleri düzenli bir sırayla anlatmış ve ihtiyacı olan şifalı ilaçları almış. Daha sonra neredeyse on beş yıl sağlıklı yaşadı. Ben bu yazdığım ve hafızamdan kaçan daha fazlasını kendi ağzından duydum ve rahibin yüzünde korkunç şövalyenin elinin bıraktığı izi gördüm (Ordericus Vitalis, 1853:511-520).”

Orderic Vitalis, daha önce bahsettiğimiz Vahşi Av hakkında en detaylı bilgi veren tarihçidir. Ordu içerisinde bulunan kişilere ayrıntılı değinmiştir. Vitalis, yağmacı birliğin çektiği büyük acılara ve günahlarına, yaptıkları yağmalardan daha fazla odaklanmıştır. Bunu yapma nedeni olarak sonda şöyle bir ifade kullanır: “*İyilerin iyi kararları için şükretmesi ve kötülerin kötülüklerinden dolayı tövbe etmesi için bu anlatıya yerdim. Okuyucularımın kendilerini eğitmeleri için kendimi bunu yazmaya adadım. Şimdi kaldığım konudan devam edeceğim (Ordericus Vitalis, 1853:520).*”

Orderic Vitalis’in eseri *Historia Ecclesiastica*, Bede’nin İngiliz tarihinin eşdeğerini sağlama girişimi olan on üç kitaptan oluşur. İlk kitabında İsa’nın doğumuyla başlayarak kendi döneminin konularını ele alır. 1141 yılında Kral Stephen’in esir alınmasına kadar İngiltere’nin sosyal hayatını detaylı olarak ele alır. Bizim konumuzu içeren hikâyesi ise yedinci kitabın on yedinci bölümünde yer alır.

5. Malmesburyli William'ın Gesta Regum Anglorum Adlı Eserinde Anlatılan Berkeley Cadısı Hikâyesi

Orta Çağ'da cadılara dair inanışlar oldukça yaygındır. Öyle ki bu inanıştan dolayı birçok insan ölüm cezasına mahkûm olmuştur. Malmesburyli William'ın anlattığı Berkeley Cadısı hikâyesi şeytanın dostu olarak bilinen bir cadının pişmanlığını anlatır:

“İngiltere’de mucizevi bir olay yaşandı. Bu göksel bir mucize değil, cehennemden gelen bir işaretti. Anlatımın gerçeği sarsılmadan kalacak, dinleyenlerim isterlerse bundan şüphe etsinler. Bunu gördüğüne yemin edecek ve sözüne karşı çıkmaya utanacağım türden bir adamdan duydum. Berkeley’de büyüçülükte büyük ustalığa sahip, kadim kehanet sanatlarında usta, açgözlü ve şehvet düşkünü bir kadın yaşıyordu, günahlarına sınır koymayan biriydi. Bir gün akşam yemeğinde otururken, evcil kuzgunu, her zamankinden daha anlaşılır bir şekilde bir mesaj ilettili. Kadın buna çok şaşırıldı ve elinden bıçağı düşürdü. “Bugün” dedi derin bir iniltiyle, “sabanım son izine ulaştı, bugün büyük bir talihsizlik duyacağım ve başıma gelecek.” O bu sözleri söylerken, kötü haberlerin taşıyıcısı içeri girdi. Ona “oğlun öldü”dedi. Yüreğinden yaralanan kadın yatağına gitti ve ölümcül bir hastalıktan acı çekerek kalan çocuklarını, bir keşişi ve bir rahibeyi çağırdı. Yatağına yanına geldiklerinde, hıçkırıklarla sarsılmış bir sesle onlara seslendi: “Çocuklarım, benim bahtsız kaderim böyle oldu, her zaman şeytani sanatların kölesi oldum; Tüm kötülüklerin batağı oldum. Bu suçlar arasında, zavallı yüreğimi teselli eden tek umut, sizin kutsal yaşamlarınız oldu; kendimden ümidimi keserek sizde huzur buldum, Şimdi- artık hayatımın sonuna geldim ve hatalarımı teşvik edenler celladlarım olacak, emdiğiniz memeler adına size yalvarırım, eğer bir minnetiniz varsa, biraz merhametiniz varsa, en azından çektiğim ıstırapı hafifletmeye çalışın. Ruhuma verilen hükmü geri almayacaksınız; ama bedenimi belki şu şekilde koruyabilirsiniz. Beni bir geyik derisine dikin, taş bir tabuta sırt üstü yatırın, kapağı demir ve kurşunla kapatın, sonra taşı ağırlığa sahip üç demir zincirle bağlayın. Düşmanlarımın şiddetli saldırılarını hafifletmek için geceleri elli mezmur ve gündüzleri aynı sayıda ayın olsun. Bu şekilde üç gece güven içinde yattıktan sonra, beni dördüncü gün gömün- günahlarım o kadar büyük ki, korkarım ki yeryüzü beni sıcak koynuna kabul etmez.” Çocuklar vasiyeti yerine getirdiler. Ama gözyaşlarının ve dualarının bir faydası olmadı- kadının kötülüğü öyle büyüktü ki, Şeytan’ın da öfkesi büyük oldu. İlk iki gece iblisler tabuta saldırdı ama tabutun iç kısmını bozamadılar. Üçüncü gece hepsinden büyük bir şeytan geldi, kibirli bir yüzle tabuta doğru yürüdü ve ölü kadına adıyla seslenerek ona ayağına kalkmasını emretti. Zincirler yüzünden yapamayacağını söyledi kadın. Serbest kaldın dedi ve diğer şeytanları mağlup eden zinciri bir ip parçası gibi zahmetsizce kopardı, tabutun kapağını tekmeledi ve onu elinden yakalayarak herkesin önünde kiliseden dışarı sürükledi. Kapının dışında siyah bir aygır belirdi, gururla kişniyordu, sırtında demir dikenler yukarıya doğru dikilmişti. Kadını onlardan birine yerleştirdi. Yaklaşık dört mil öteden sadece acıklı çığlıkları duyuluyordu (William of Malmesbury,1998:377-379) ...”

Malmesburyli William'ın eseri beş kitaba bölünmüştür, yalnızca İngiltere meselelerinin ayrıntılı açıklamalarını değil, aynı zamanda kıtadaki siyasi olaylara ve doğaüstü masallara da yer verir. William'ın duyduğu kişinin karakterini överek gerçekliğini kanıtladığı Berkeley Cadısı hikâyesi, 1066'daki Norman Fethi'nden önce İngiltere'deki kritik olayların bir anlatımını kesintiye uğratar. Olayın yılı muhtemelen 1065'ti(Witchcraft in Europe,400-1700: A Documentary History, 2001:70). Berkeley Cadısı hikâyesi bugün bildiğimiz birçok cadı hikâyesinde yer alan elementleri içerir. Yazılış itibariyle bu hikâyenin bazı elementlerin ilk kaynaklarından biri olduğu kabul edilebilir. Hikâyemizdeki cadı evcil bir hayvan dosta sahiptir ve onun sayesinde kehanet yeteneği vardır. Özellikle şehvet düşkünü ve açgözlü olarak tanımlanır ve kendi hizmetkârı olduğu şeytan tarafından cehenneme taşınmıştır. O kadar günahkardır ki kendisi de zaten ruhunun zaten kurtulamayacağını kabul eder ama bedenini korumak için kilise görevlilerine ve çocuklarına bir dizi talimat vermesine rağmen öfkeli şeytanın azabından kurtulamaz. Edward Peters'a göre bu hikâye folklordan çıkmış popüler bir hikâye değildir. Ölü bedenlere erişmek için Tanrı'nın ve Şeytan'ın güçlerini gösteren bir örnektir (1978:32). Helen Parish ise bu hikâyeyi günahın cezasının Tanrı'ya karşı işlenen suçun doğasını yansıttığı basit bir orta çağ ahlak hikâyesi olarak görür. Biliyoruz ki vakanüvisler anlatılarının arasına yerleştirdikleri doğaüstü hikâyeleri ile ders vermek veya farklı bir polemik yaratmak isterler, bu hikâyedeki amacın altında Tanrı'ya karşı işlenen suçların cezasını gösterirken bir yandan da çağın siyasi aksamalarına ve yargılama sistemine yönelik sembolik bir yargı örneği olduğunu düşünülebilir (2019:3).

Sonuç

Orta Çağ İngiltere'si inişleri ve çıkışlarıyla bir oluşum süreci geçirmiştir. Anglo-Sakson krallıkları ardından gelen Norman İstilasası, Galler ile süren çekişmeler, İngiliz kimliğinin oluşum sancıları, Anarşi dönemi, hukuk ve ekonomide değişiklikler, dini reformlar ve değişen nüfusun etkileri kroniklerde ayrıntılarıyla işlenerek süreci farklı anlatımlarla değerlendirebilmemizi sağlamıştır. Özellikle 12. yüzyıl tarihçilerinden Coggeshalli Ralph, Walter Map, Newburghlu William, Orderic Vitalis, Malmesburyli William gibi isimlerin kronikleri ve eserleri farklı konuları ele aldıkları için bakış açımızı daha da genişletmemizi ve halkın bilinç yapısını, inançlarını ve iyi-kötü yargısını ele almasını görmemizi sağlamıştır. Bunun için de bizlere halkı tanımanın en iyi yolu olan hikâyelerini ve masallarını bırakmışlardır. Çocuklara insani değerleri öğretmek, iyiyi ve kötüyü anlatmak, kötülerden korkmamaları gerektiğini göstermek için bugün mutlu sonla biten masallarımızın ardında yatan gerçek biraz daha dramatiktir. Cezalar daha acımasız, kötüler daha kötü, alınması gereken ders daha vurucudur. 12. yüzyıl Orta Çağ İngiltere'si tarihçileri bu doğrultuda hikâyelerinde bazen Coggeshalli Ralph gibi asilime sürecini, Walter Map gibi kralın sarayına eleştiriyi, Newburghlu William gibi dini değerlerin önemini, Orderic Vitalis gibi iyiyi ve kötüyü göstermeyi, Malmesburyli William gibi heretikliğin cezasını doğaüstü varlıkları kullanarak anlatmışlardır. Böylece hem okuyucularına yoğun tarih anlatımı arasında bir nefes alanı sağlamış hem de tarihin farklı bir şekilde de anlatılabileceğini göstermişlerdir. Burada değindiğimizden çok daha derin anlamlara sahiptir bu hikâyeler. Anlatılan Orta Çağ doğaüstü hikâyeleri ve peri masalları arka planında özellikle bizlere dinin ve kilisenin toplum içerisindeki önemini vurgular. Dine duydukları saygı ve Kilise'den korkuları ile eski gelenekleri arasında sıkışan Orta Çağ İngiltere insanları için nedenlerini anlamlandıramadıkları olaylardan beslenen batıl inançları masallarında ve hikâyelerinde kendilerini beslemiştir. Anlatılan her hikâye ve masal eski geleneklere dokunsa bile sonunda mevcut inanın gerçeklerine gelir ve 'doğru yol' u bulması için insana ders verir. Unutmayalım ki, inanılması zor, tanıklarına ve edilen yeminlere rağmen bugün doğruluğunu asla kabul etmeden altında yatan anlamları incelediğimiz bu olaylara Orta Çağ insanı yürekten inanmıştır.

Sonnotlar

¹ Vahşi Av ile ilgili detaylı bilgi için bakınız (Greenwood, 2009: 195-223)

² Kelimenin eski Fransız yazarları tarafından harf değişiklikleriyle kullanıldığı bilinir. "Herlequin, herlekin, hierlekin, hellequin, hellekin" gibi. Bu isim Orta Çağ Avrupa köylülerine korkularla eziyet eden sayısız ifretten birine verilen bir isim olarak kullanılır. Geleneğe göre kendisini şeytana satan büyük bir avcıdır (Ordericus Vitalis, 1853: 515; Thompson, 2013: 90)

Kaynaklar

- ADAMS, G. W. (2007). *Visions in Late Medieval England: Lay Spirituality and Sacred Glimpses of the Hidden Worlds of Faith*. Leiden, Boston: Brill.
- BARTRUM, P. C. (1993). "Gwestin Gwestiniog". *A Welsh Classical Dictionary; People In History And Legend Up To About A. D. 1000*. National Library of Wales, 366-367.
- BERESFORD, M. (2013). *The White Devil: The Werewolf in European Culture*. London: Reaktion Books.
- BLAMIRE, D. (1992). "Folktales and fairytales in the Middle Ages". *Bulletin of the John Rylands Library*, C. 74, S. 1, 97-108.
- BRIGGS, K. M. (1967). *The Fairies in English Tradition and Literature*. Chicago: University of Chicago Press.
- BURTON, E. (1912). "Roger". *The Catholic Encyclopedia*. Vol.13. New York: Robert Appleton Company, 111.
- CLARK, J. (2006). "Small, Vulnerable ETs: The Green Children of Woolpit". *Science Fiction Studies*, C. 33, S. 2, 209-229.
- CRYER, M. (2016). *Superstitions and Why We Have Them*, New Zealand: Exisle Publishing.
- DOUGLAS, D. C. (1966). *William The Conqueror*. Berkeley, Los Angeles, California: University of California Press.

- EDWARDS, R. R. (2007). "Walter Map: Authorship and the Space of Writing". *New Literary History*, C. 38, S.2, 273-292.
- EYTON, R. W. (1878). *Court, Household, and Itinerary of King Henry II*. London: Taylor and Company.
- FALETRA, M. A. (2014). *Wales and the Medieval Colonial Imagination: The Matters of Britain in the Twelfth Century*. New York: Palgrave Macmillan.
- FRAZER, J.G. (1890). *The Golden Bough : A Study in Comparative Religion*. London: Macmillan and Co.
- FREEMAN, E. (2000). "Wonders, prodigies and marvels: unusual bodies and the fear of heresy in Ralph of Coggeshall's *Chronicon Anglicanum*". *Journal of Medieval History*, C.26, S.2, 127-143.
- GERVASE OF CANTERBURY (1879). *The Historical Works of Gervase of Canterbury*. (Ed. William Stubbs), Vol.1, London: Longman & Co.
- GORDON, S. (2020). *Supernatural Encounters: Demons and the Restless Dead in Medieval England, c.1050-1450*. London ve New York: Routledge.
- GORDON, S. (2015). "Monstrous Words, Monstrous Bodies: Irony and the Walking Dead in Walter Map's *De Nugis Curialium*". *English Studies*, C.96, S.4, 379-402.
- GREENWOOD, S. (2009). "The Wild Hunt: A Mythological Language of Magic". *Handbook of Contemporary*. (Ed. James R. Lewis ve Murphy Pizza), Leiden, Boston: Brill, 195-223.
- HARTLAND, E. S. (1968). *English Fairy and Other Folk Tales*. Detroit: Singing Tree Press.
- JAMES, M.R. (1922). "Twelve Medieval Ghost-Stories". *The English Historical Review*, C.37, S.147, 413-422.
- JOYNES, A. (2006). *Medieval Ghost Stories*. Woodbridge: The Boydell Press.
- KRAMER, H. & Sprenger, J. (2018). *Cadı Çekici Malleus Maleficarum*. (Çev. Aysu Polat), İstanbul: Artes Yayınları.
- LARRINGTON, C. (2023). "Green Growing Pains: The Green Children of Woolpit and Child Refugees". *International Medievalisms: From Nationalism to Activism*. (Ed. Mary Boyle), Cambridge: Boydell & Brewer, 143-157.
- LECOUTEUX, C. (2003). *Witches, werewolves, and fairies: shapeshifters and astral doubles in the Middle Ages*. (Çev. Clare Forck), Rochester: Inner Traditions.
- LORIE, P. (1997). *Batul İnançlar*. Milliyet yayınları.
- MADEJ, M. (2020). "The Story About the Green Children of Woolpit According to the Medieval Chronicles of William of Newburgh and Ralph of Coggeshall". *Res Historica*, 49, 117-132.
- ORDERICUS VITALIS (1853). *The Ecclesiastical History of England and Normandy*. (Çev. ve Not. Thomas Forester), Vol. II, London: Bohn.
- PARISH, H. (2019). "Paltrie Vermin, Cats, Mice, Toads, and Weasils": Witches, Familiars, and Human-Animal Interactions in the English Witch Trials". *Religions*. 10(2), 1-14.
- PERCY, M. (2010). *Shaping the Church: The Promise of Implicit Theology*. Surrey: Ashgate Publishing.
- PETERS, E. (1978). *The Magician, the Witch, and the Law*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- RALPH OF COGGESHALL (1875). *Chronicon Anglicanum*. Ed. Joseph Stevenson. London: Longman & Co.
- REDSTONE, V. B. (1908). *Memorials of old Suffolk*. London: Bemrose.
- RUCH, L. M. (2013). "Digression or Discourse? William of Newburgh's Ghost Stories as Urban Legends". *The Medieval Chronicle VIII*. (Ed. Erik Kooper ve Sjoerd Levelt), New York: Rodopi, 261-273.
- SALZMAN, L.F. (1917). *Henry II*. London: Constable and Company.
- SMITH, J. B. (2017). *Walter Map and the Matter of Britain*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

- The Anglo-Saxon Chronicle*(1953). (ev. ve Düz.James Ingram), London: J.M. Dent & Sons, Ltd.
- The Anglo-Saxon Chronicle*(1962). (Ed. Dorothy Whitelock, David C.Douglas, Susie Tucker), New Jersey: Rutgers University Press.
- THOMPSON, R.L. (2013). *The History of the Devil - The Horned God of the West - Magic and Worship*. Read Books Ltd.
- THOMPSON, S. (1946). *The Folklore*. New York: The Dryden Press.
- WALTER MAP(1924). *De Nugis Curialium*(*Courtiers' Trifles*). (ev. Frederick Tupper ve Marbury Bladen Ogle), London: Chatto and Windus.
- WATKINS, C. (2004). ““Folklore” and “Popular Religion” in Britain during the Middle Ages”. *Folklore*, C. 115,S. 2, 140-150.
- WEISSMAN, S. (2020). *Final Judgement and The Dead in Medieval Jewish Thought*. London: Liverpool University Press.
- WILLIAM OF MALMESBURY (1998). *Gesta Regum Anglorum: The History of the English Kings*. (Ed. ve ev. R.A.B. Mynors), Vol.I. Oxford: Clarendon Press.
- WILLIAM OF NEWBURGH (1856a). *Historia Rerum Anglicarum*. Vol.II. Londini: Sumptibus Societatis.
- WILLIAM OF NEWBURGH (1856b). *Historia Rerum Anglicarum*. Vol.I. Londini: Sumptibus Societatis.
- WILLIAMS, A. (1995). *The English and the Norman Conquest*. Woodbridge:The Boydell Press.
- Witchcraft in Europe,400-1700: A Documentary History* (2001). (Ed. Alan Charles Kors ve Edward Peters). Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- YILMAZ, A. N. ve elepi, M. S. (2023). “Batı Anadolu Masallarında Kurnaz Tipi ve İşlevleri”. *Folklor Akademi Dergisi*, C.6, S. 1, 115 – 131.
- YOUNG, Francis(2023). *Twilight of the Godlings*. New York: Cambridge University Press.
-